

1949.I.7.

Møde i det udenrigspolitiske nævn onsdag

den 23. februar 1949 kl. 16.00.

Tilstede var:

Formanden: Folketingsmand Bomholt,
Statsministeren,
Udenrigsministeren,
Forsvarsministeren,

Folketingsmand Alsing Andersen,
" Gustav Pedersen,
" Frode Jakobsen,
Landstingsmand Ernst Christiansen,
" Steincke,
" Hans Hansen,
Folketingsmand Edvard Sørensen,
" J. Gram,
" Per Federspiel,
Landstingsmand Hauch,
" Steensballe,
" Foss,
Folketingsmand Ole Bjørn Kraft,
" Jørgen Jørgensen,
" Viggo Starcke,

Direktør Dahl,
Minister Hvass,
Udenrigsråd Brun,
Sekretæren: Fuldmægtig Schram-Nielsen.

Udenrigsministeren indledede med at meddele, at han under mødet ville redegøre dels for Marshall-mødet i Paris, dels for den almindelige politiske situation, der var opstået efter Norges stillingtagen i spørgsmålet om tilslutning til Atlantpagten.

Der havde været planer fremme om oprettelse af en ny Marshall-organisation i form af en ny økonomisk koordineringskomité på kabinetsministerplanet til styrkelse af organisationen. Denne nye komité skulle bestå af fire ministre og rådets formand, minister Spaak. Fra forskellig side - herunder dansk - havde man imidlertid ment, at det ville være uheldigt så kort efter organisationens etablering at foretage en

ændring af dens struktur, hvortil desuden krævedes ændring af konventionen, og planen var derfor blevet opgivet. Der havde imidlertid været enighed om, at det var ønskeligt, at ansvarlige ministre fra deltagerlandene i højere grad tog del i organisationens arbejde, og rådet vedtog derfor en resolution, der bemyndigede formanden, minister Spaak, til nårsomhelst at foranledige indkaldt et rådgivende udvalg bestående af ham selv og en minister for hvert af de syv i eksekutivkomitéen repræsenterede lande.

I Paris-konventionen af 16. april 1948 var det ikke klart fastsat, om samarbejdet mellem de pågældende lande skulle ophøre samtidigt med den amerikanske hjælps ophør i 1952. Efter en drøftelse var man imidlertid blevet enig om, at Marshall-landenes samarbejde måtte fortsætte også efter 1952, og dette blev udtalt i en resolution, som vedtoges.

I en resolution havde man yderligere fremsat forskellige principielle udtalelser om Marshall-landenes økonomiske mål i 1949, bl.a. gående ud på, at året 1949 burde markere en finansiel og monetær stabilisering i Europa, samt at en hurtig forøgelse af eksporten var en afgørende betingelse for det europæiske genopbygningsprogram; desuden skulle man begrænse den ikke absolut nødvendige import af dollarvarer.

Endelig havde man været meget opmærksom på betydningen af, at offentlighedens interesse i organisationens arbejde bevaredes, og man havde derfor bemyndiget generalsekretæren til at give pressen mere fyldige oplysninger om organisationens arbejde dag for dag.

Udenrigsministerens redegørelse toges til efterretning.

- - - - -

Siden det sidste nævnsmøde havde Udenrigsministeriet modtaget en række beretninger om forhandlingerne vedrørende Atlantpagten. Skønt senere begivenheder havde reduceret den interesse, der var knyttet til disse beretninger, mente udenrigsministeren, at det dog var naturligt at gøre nævnet bekendt med de vigtigste af dem.

Ambassadør Kauffmann havde udfoldet meget energiske bestræbelser for at overbevise såvel State Department som amerikanske politikere og politiske skribenter om, at planerne om et skandinavisk forsvarsforbund var både i Nordens og i vestmagternes interesse.

(Mødet blev afbrudt en kort tid på grund af afstemning i Folketinget).

Udenrigsminister Lange var ret pludselig rejst til De Forenede Stater for at drøfte dels spørgsmålet om en skandinavisk forsvarsunion, dels for at tale om Atlantpagten. Ifølge en dépêche fra Kauffmann havde Lange også fremhævet, at der forelå en helt ny situation i Skandinavien, men om Lange så havde fremført denne argumentation med samme styrke og samme begrundelse som den danske og den svenske ambassadør, måtte stå hen; hverken over for den amerikanske offentlighed eller i det af Lange og Acheson i fællesskab udsendte communiqué var der kommet noget frem herom.

(Mødet blev igen afbrudt en kort tid på grund af afstemning i Folketinget).

Ifølge Kauffmanns dépêche var der opnået to ting, dels var der vundet en vis forståelse for, at der forelå et særligt skandinavisk problem, dels var der opnået en vis udsættelse af afgørelsen. Kauffmann havde ikke blot talt med Acheson, men også drøftet spørgsmålet

med fremstående politikere, som f.eks. senatorerne Vandenberg, der var republikaner, og Tydings, der var demokrat. Det fremgik af disse samtaler, at man lagde afgørende vægt på, at Grønland ikke alene de facto, men også traktatmæssigt inddrogtes i det nordatlantiske forsvarssystem. Grønlands strategiske beliggenhed i det nordamerikanske sikkerhedsområde betragtedes som værende så central, at en de facto tilstand ikke var tilstrækkelig. En langfristet traktatlig ordning med Danmark ansås som en nødvendighed, for et en nordatlantisk pagt kunne betragtes som tilfredsstillende. Hvis dette ikke blev tilfældet, ville det være håbløst at prøve at formå kongressen til at se velvilligt på Danmarks indtræden i en skandinavisk pagt og på amerikanske våbenleverancer til Danmark.

Den canadiske udenrigsminister Pearson, var mere velvilligt indstillet over for en skandinavisk forsvarspagt. Han så med så stor bekymring på en splittelse i Skandinavien, at han fremfor dette ville foretrække en alliancefri forsvarspagt, dog kun under to forudsætninger: For det første, at der kunne etableres en forbindelse mellem deltagerne i den skandinaviske pagt og deltagerne i Atlantpagten til løsning af i hvert fald en væsentlig del af de opgaver af forberedende defensiv karakter, som skulle påhvile det råd, der tænktes skabt ved Atlantpagten. For det andet, at der blev skabt en traktatlig ordning med Danmark, hvorved Grønland og eventuelt tillige Færøerne blev indlemmet i det nordatlantiske forsvarssystem.

Kauffmann havde til sin meddelelse herom føjet, at det højeste, man kunne opnå hos den amerikanske regering og hos kongressen, antagelig var at få dem til at

indtage et til det canadiske svarende standpunkt.

Angående England var der ikke meget nyt at meddele. I det store og hele så man i Storbritannien således på sagen, at en skandinavisk forsvarsunion ikke kunne klare sig, hvis den stod isoleret, og at der heller ikke var mulighed for at opnå våbenleverancer inden for en overskuelig tid uden tilslutning til Atlantpagten.

Hvad angik Frankrig, så den franske udenrigsminister, Schuman, med sympati på en skandinavisk forsvarsunion. Han havde på udenrigsministermødet i London og også senere i Washington gjort sig til talsmand for, at der blev skaffet udvej for, at Skandinavien fik våben udefra, og havde været inde på tanken om, at Atlantpagten kun skulle omfatte de magter, der forhandlede om den i øjeblikket, hvorhos den skulle suppleres med en skandinavisk regionalpagt og en pagt omfattende middelhavslændene.

Den belgiske stats- og udenrigsminister Spaak havde ved mødet i London frarådet, at der for tiden blev foretaget en henvendelse til de nordiske lande, idet man derved ville stille disse over for betydelige vanskeligheder. Heller ikke han mente, at en skandinavisk union i givet fald ville veje til over for Rusland.

Den hollandske gesandt havde netop i dag over for en af Udenrigsministeriets embedsmænd udtalt, at det var hans indtryk, at medens Vestunionen oprindeligt havde regnet med Danmarks og Norges omgående indtræden i Atlantpagten, stillede man sig nu mere forstående over for disse landes problemer.

Udenrigsministeren sluttede med at tilføje, at Danmarks kendskab til Langes samtaler i Washington dels hidrørte fra Kauffmanns beretninger, dels fra stats-

ministerens samtaler med Lange under mødet i Oslo og dels fra Achesons referat af den afgørende samtale med Lange, af hvilket referat den amerikanske ambassadør til strengt fortrolig underretning havde lånt ministeren en kopi.

Statsministeren indledede sin redegørelse for Langes samtaler i Washington med at anføre, at han og Erlander under opholdet i Oslo i anledning af den socialdemokratiske partikongres den 17.-19. februar havde haft en række samtaler med Lange. Denne havde ikke selv givet en egentlig redegørelse for sine drøftelser, men havde bedt Erlander og statsministeren stille spørgsmål. Lange havde talt med Truman, Acheson og adskillige senatorer samt andre fremtrædende amerikanere. Han havde anvendt over halvdelen af sin tid til "med de svenske argumenter", som han udtrykte sig, at fremhæve hensigtsmæssigheden og ønskeligheden af et skandinavisk forsvarsforbund. Det var imidlertid hans indtryk, at han ikke kunne komme nogen vegne hermed. Det var heller ikke uforståeligt, at amerikanerne havde den indstilling, at de våben, der kunne eksporteres, måtte gå til de lande, der sluttede sig til Atlantpagten. Der var allerede nu bestilt tre gange så mange våben, som kunne leveres inden for en overskuelig tid. Det ville slå hele arbejdet om Atlantpagten i stykker, hvis man begyndte at levere våben til de lande, der stod udenfor. Hvadenten de skandinaviske lande stod hver for sig eller stod samlet, anså man dem for at være for små til at være af betydning under en kommende krig - intet enkelt land ville være stærkt nok, og deres oprustning ville blive dem så kostbar, at det ville ødelægge deres levestandard, med stærkt øget kommunisme til følge. Det var Langes personlige, sikre overbevisning, at der intet var

at gøre med hensyn til et skandinavisk forsvarsforbund. For en sikkerheds skyld havde han under den afsluttende samtale med Acheson spurgt denne, der havde bekræftet dette indtryk og tilføjet, at dette også var præsident Trumans opfattelse.

Statsministeren gengav herefter Langes samtale med Acheson på grundlag af en række notater af det (telegrafiske) referat, som den amerikanske ambassadør i streng fortrolighed havde lånt Udenrigsministeren.

Under samtalerne med Lange havde Hedtoft stillet denne forskellige spørgsmål. Han havde åbent spurgt ham, hvorfor der intet stod i communiqué'et om, at Lange var gået ind for et skandinavisk forsvarsforbund. Lange havde svaret, at årsagen hertil var, at communiqué'et var blevet udsendt, efter at de fleste samtaler med de amerikanske statsmænd havde fundet sted, og at han ikke ved at optage en bemærkning af den omhandlede art i communiqué'et ville skabe nye illusioner.

Statsministeren havde i denne anledning nævnt, at der dog hos en række amerikanere var en vis forståelse for den skandinaviske tanke. Hertil havde Lange svaret, at der ganske vist fandtes en del "rebeller" både indenfor det republikanske og det demokratiske parti. De pågældendes opfattelse var, at Skandinavien's stilling var forståelig bedømt fra et skandinavisk synspunkt, men de anså det ikke for muligt at trænge igennem med en sådan betragtning over for senatets udenrigskomite, endside kongressen. Det var ikke muligt at bygge en skandinavisk politik på støtte fra "rebellerne".

Statsministeren havde en aften været sammen med

nogle norske venner og derunder erfaret, at de havde den opfattelse, at det svenske Karlstad-tilbud var betinget af, at Danmark og Norge kunne få våbenleverancer udefra. Da dette var en misforståelse, havde statsministeren straks telefoneret til Gerhardsen og gjort ham opmærksom på dette. Misforståelsen var blevet opklaret på et ministermøde næste dag, hvor det havde vist sig, at flere ministre ikke var bekendt med det virkelige forhold.

Det svenske tilbud i Karlstad var imidlertid ganske uden forbehold; det var de norske repræsentanter, der under Karlstad-mødet såvel udfra økonomiske synspunkter som for at sikre sig en garanti for, at et skandinavisk forsvarsforbund ville blive mødt med velvilje fra vestmagternes side, havde ønsket, at våbenleverancer blev gjort til en forudsætning - hvad man derpå tog til efterretning fra svensk side.

Statsministeren tilføjede, at Lange havde haft en samtale med Bevin, der havde sagt, at både som europæer og som socialdemokrat måtte han holde for, at Vesteuropa har een eneste chance: at gå sammen med U.S.A. Man kunne ikke afvise den hånd, som Amerika rakte frem. Man burde tværtimod akceptere det amerikanske tilbud og samtidig holde Amerika fast ved dets tilsagn om, at det ikke ville gøre Europa til en amerikansk koloni. Gav man Amerika afslag, udleverede man sig frivilligt til Rusland og kommunismen og dømte Europa til døden.

Statsministeren havde efter samtalerne med Lange sagt til Erlander, at han utvivlsomt ville blive spurgt om mulighederne for et dansk-svensk forbund og bedt ham ventilere dette problem, når han kom hjem. Erlander havde lovet at tale såvel med den svenske regering som med

partiernes formænd. Statsministeren havde netop modtaget en telefonisk besked fra Stockholm, der gik ud på, at Erlander havde haft samtaler med partilederne, der lige så lidt som han selv kunne tænke sig et dansk-svensk forbund. Da splittelsen i Skandinavien nu var et faktum, kunne risikoen ikke opveje fordelene. Ingen partileder i Sverige ville kunne tilråde et sådant forbund. Erlander ville ikke give råd, men blot meddele, at det ikke ville vække overraskelse i Sverige, hvis Danmark fandt det nødvendigt at gå ind i Atlantpagten.

Udenrigsministeren resumerede den foreliggende situation som følger:

1. Tanken om et skandinavisk forsvarsforbund var efter alt at dømme bristet; det var vel ikke udelukket, at den senere kunne dukke op igen under en anden form. Kun i øjeblikket var det ikke praktisk politik.
2. Tanken om et dansk-svensk forbund var der ikke grund til at drøfte efter de oplysninger, statsministeren havde givet. Der bestod herefter følgende muligheder:
3. En dansk tilslutning til Atlantpagten,
4. Danmarks isolation uden militærpolitisk tilknytning til andre magter.

Valget stod kun mellem de under punkterne 3 og 4 angivne løsninger, og der kunne siges adskilligt både pro et contra om begge. Men Udenrigsministeren havde meget vanskeligt ved at tro, at der ville kunne vindes almindelig tilslutning til Danmarks isolering, og man måtte derfor nu vende opmærksomheden mod en eventuel indtræden i Atlanterhavsunionen. Taleren ville dog straks tilføje, at stærke grunde talte for ikke at foretage noget definitivt skridt på det foreliggende grundlag. Man kunne ikke se bort fra den elementære kendsgerning, at pagten

ikke var blevet til endnu. Der var ikke enighed om dens indhold, og den var end mindre underskrevet. Eventuelt ville den blive endelig udformet i midten af marts og derpå forelagt i det amerikanske senat, hvor behandlingen kunne tænkes at tage et par måneder. Man måtte derhos have i erindring, at selvom Norges stilling måske var klar, var der endnu ikke truffet nogen afgørelse i Cortinget.

Det måtte heller ikke glemmes, at der forelå flere udtalelser om, at det ikke hastede med at træffe en afgørelse. Bevin havde således sagt til Lange, at Norge skulle skynde sig langsomt, og Acheson havde sagt, at Norge ville være velkomment, hvis det kom nu, eller når traktaten var underskrevet eller først når den var ratificeret, hvad der viste, at man ikke ønskede, at Norge skulle forhaste sig.

Gustav Rasmussen troede ikke på, at Danmark kunne få nogen virkelig indflydelse på Atlantpagten, selvom vi optog forhandlinger med det samme. Pagtens hovedbestemmelser var blevet drøftet af de syv oprindelige deltagermagter og blev nu drøftet med senatorerne. Der var ikke store chancer for, at et land som Danmark kunne få afgørende indflydelse på pagtens indhold. Men skulle Danmark forhandle om tilslutning, måtte det naturligvis søge at få indflydelse på sit eget forhold til Atlantunionen og måtte i givet fald gøre opmærksom på sine interesser og søge at undgå at få videregående forpligtelser, end det er rimeligt. Selvom Danmark automatisk kom med i en udbrudt krig, var det ikke dermed givet, at det under alle forhold skulle være pligtigt at optræde som krigsførende. Af samtaler, Udenrigsministeren tidligere havde haft med fremmede statsmænd, frem-

gik, at det ikke var sikkert, at alle magters forhold til Atlanterhavsunionen blev af samme beskaffenhed. I denne forbindelse nævnte Udenrigsministeren, at Norge vel i højere grad end Danmark kunne karakteriseres som Atlantmagt, medens Danmark lå mellem Vesterhavet og Østersøen. Til Danmark hørte dog også Færøerne i Atlanterhavet, og Grønland, der geografisk ligger på den vestlige halvkugle og som politisk hører med til det pan-amerikanske forsvarssystem. Det fremgik klart af alle de foreliggende oplysninger, at de Forenede Stater lagde stor vægt på Grønlands forsvar. Dets traktatmæssige indordning i det amerikanske forsvar betegnedes endog som et centralt problem. Udenrigsministeren kunne ikke ganske forstå den betydning, man fra amerikansk side tillægger adgangen til Grønland i forbindelse med forsvaret af de Forenede Stater, men i hvert fald stillede det Danmark i en særlig situation - en situation, der vel ikke frembød ulemper alene, men som gav Bornholm en udsat stilling.

Udenrigsministeren ville for sit vedkommende meget tilråde, at man ikke tog en pludselig beslutning, men gav regeringen lejlighed til at overveje situationen og at tilvejebringe et virkeligt grundlag for en beslutning - et grundlag, der endnu ikke forelå.

Edvard Sørensen takkede Statsministeren og Udenrigsministeren for deres redegørelser, som han dog mente også burde have omfattet, hvad der vidstes om Atlantpagtens bestemmelser; Ambassadør Kauffmann havde jo også haft til opgave at orientere sig på dette punkt, men herom var der ikke givet nogen ny redegørelse. Det var klart, at man måtte opgive håbet om en skandinavisk forsvarspagt - i hvert fald for tiden - og om en dansk-svensk pagt. Taleren kunne ikke tiltræde Udenrigsministerens konklusion. Skulle Danmark få indflydelse på Atlantpagtens udformning, måtte vi med fra begyndelsen. Såvidt taleren havde forstået, forelå der en forespørgsel, om Danmark ville modtage en indbydelse, og denne forespørgsel var endnu ikke besvaret. Han ønskede, at regeringen ville svare: Ja, Danmark er villig til at forhandle om Atlantpagten; derved havde Danmark jo ikke bundet sig definitivt. At give afslag var ikke muligt. Udenrigsministeren havde udtalt, at vi skulle søge at få de bedst mulige vilkår, såfremt Danmark skulle ind i Atlanterhavsunionen, men dette opnåedes lettere, hvis Danmark var med fra begyndelsen. De lande, der kom til senere, ville være nødt til at acceptere pagten, som den forelå.

Edvard Sørensen var enig med Udenrigsministeren i, at Grønland placerede Danmark i en særlig stilling, og at dette ikke udelukkende var forbundet med ulempe, men mente, at Danmark ved at trække tiden ud ville reducere betydningen af den fordel, situationen frembød. Taleren mente ikke, at Danmark kunne forsvare at lade være med at svare bekræftende på den modtagne forespørgsel. Den største ulykke, der kunne ramme landet, ville være, at Danmark

blev sat uden for det hele, således som Udenrigsministeren også er klar over. Men i den situation kunne man komme også ved at holde sig tilbage for længe. Han henstillede indtrængende til regeringens overvejelse, at regeringen svarede, "at den var beredt til at gå i forhandling".

Kraft takkede ligeledes Statsministeren og Udenrigsministeren for deres redegørelser, men udtalte, at også han savnede en redegørelse for Atlantpagten. Kauffmann havde, såvidt taleren vidste, fået instruks om at undersøge dette spørgsmål. Nævnets medlemmer var Statsministeren taknemmelig for den åbenhjertige redegørelse, nævnet havde fået, og som havde givet nævnet øget tillid til fremtidige forhandlingers form. Udenrigsministeren havde udtalt, at det næppe var muligt at samle et flertal om en politik, der betød et isoleret Danmark. Hvis dette var ensbetydende med, at regeringen mente, at Danmark på et eller andet tidspunkt burde tiltræde Atlantpagten, var taleren ganske enig, ligesom det konservative parti kunne give sin tilslutning hertil. Var der i det hele taget andre muligheder end tilslutning til Atlantpagten? Som forholdene lå nu, kunne der kun være ét politisk mål. Taleren kunne ikke tænke sig tilværelsen, efter at Danmark havde sagt nej til dem, der vil yde hjælp - så var tilværelsen håbløs. Intet var vigtigere for et folk, end at det havde et mål, som hele folket i fællesskab kunne stræbe efter. Der frembød sig for regeringen en enestående mulighed til at samle en altovervejende del af det danske folk bag sig.

Det eneste, der kunne være tvivl om, var i hvil-

ket tempo tilslutningen til Atlantpagten skulle ske. Taleren var enig med Edvard Sørensen i, at det burde ske snarest. En udsættelse indebar efter talerens opfattelse ikke sådanne fordele, at den kunne anbefales. Vort forsvar var uhyre svagt. Det var nødvendigt at få at vide, hvornår og hvorledes vi kunne forbedre det. Af Langes samtaler i Washington fremgik, at Amerika var rede til nu at undersøge spørgsmålet om våbenleverancer. Det var klart, at andre lande allerede havde meddelt deres ønsker om våben. Jo tidligere man indledte forhandlinger, jo større var mulighederne for at få våben hurtigt. Kraft henstillede til Forsvarsministeren snarest at holde møde i forsvarskommissionen for at få klarlagt, hvad vi behøver, og at fremme udarbejdelsen af en ny forsvarsordning, idet Danmark ville stå i en svag stilling overfor U.S.A., hvis vi ikke havde en plan rede. De militære eksperter burde snarest opstille en liste over, hvad der i første række var fornødent. Kraft fremhævede, at Atlanterhavsmagterne ville smede en forsvarsring omkring de vesteuropæiske lande. Et afgørende moment ved bedømmelsen af, om Danmark burde tiltræde Atlantpagten, var Grønland. U.S.A. ønskede forsvaret af Grønland ordnet samtidigt med Atlantpagten, men sluttede vi os ikke i en nær fremtid til denne, løb man risikoen for at blive stillet overfor et tilbud om en særlig pagt om Grønland. Dette ville være den aller vanskeligste situation for os, thi Danmark ville i så fald ikke have den samme på præventionen baserede tryghed, som når vi ligger i forhandling om at gå ind i Atlantpagten. Danmark ville i så fald komme til at tage stilling uden den beskyttelse, som vil afholde Rusland

fra mere energiske skridt.

Heri lå en yderligere grund til ikke at vente med at slutte sig til Atlantpagten. Taleren var dog på det rene med, at regeringen måtte have nogen tid til sine overvejelser.

Kraft lagde megen vægt på de udtalelser, Bevin havde fremsat overfor Lange, og følte sig overbevist om, at afslag ville gøre et meget dårligt indtryk, hvortil kom, at i relation til Rusland ville Danmark have samme ulemper, som hvis vi indtrådte i pagten, nu da Norges tilslutning måtte anses som givet. Der var derfor mindst risiko forbundet ved snarest at gå ind i Atlanterhavsunionen, hvorved man yderligere ville undgå at skabe det indtryk, at Danmark skulle slæbes ind i unionen.

Kraft sluttede med meget at henstille, at regeringen bestemte sig til at gå i gang med forhandlingerne om Atlanterhavspagten.

Jørgen Jørgensen MF udtalte, at Danmarks stilling, efter at Norge havde truffet sit valg, var blevet yderligere forværret. Han beklagede, at Norge havde tvunget Danmark ud i en situation, der kunne have været undgået, og som bereder Danmark unødigt risiko.

Taleren bedømte ikke situationen så lyst som Kraft. Der bestod en betydelig risiko, selvom vi sluttede os til Atlantpagten - omend man ikke var i sikkerhed ved at forblive udenfor. Han troede ikke på, at Danmark nogensinde kunne få et sådant krigsmæssigt udstyr, at det ville have betydning for Ruslands bedømmelse af spørgsmålet krig eller ikke krig. Det var dog nødvendigt, at Danmark tog et standpunkt. Men taleren så ikke i det, der var anført af Lange eller Kauffmann, noget, der kunne begrunde, at

dette startpunkt skulle tages straks. Sålænge Atlantpagten ikke var en kendsgerning, ville forhandlinger om Danmarks deltagelse deri blot udsætte os for en russisk reaktion, uden at vi var dækket af nogen garanti fra vestmagternes side.

Taleren ønskede at spørge Udenrigsministeren, hvorvidt det kunne forenes med folkerettens regler, at de danske gennemsejlingsfarvande i givet fald spærredes.

Partierne måtte nu gå til deres grupper og referere, hvad der forelå. Men det radikale parti måtte tilråde regeringen ikke p. nærværende tidspunkt at lægge sig fast på en tilslutning til Atlantpagten; det var bedre at stille sig afventende og se, hvilken russisk reaktion Norges tiltræden ville udløse.

Gustav Pedersen udtalte henvendt til Edvard Sørensen, at det kun var formelt rigtigt, at Danmark ved at påbegynde forhandlinger om indtræden i Atlanterhavsunionen ikke bandt sig. Fra et russisk synspunkt var der ingen tvivl om, at Danmark allerede ved at forhandle tog et afgørende skridt. Det var ikke ligegyldigt, om Danmark tiltrådte Atlantpagten på det ene eller det andet tidspunkt, og det måtte være et lille land tilladt at vente og finde det rette tidspunkt. Vi vidste ikke meget om Atlantpagtens indhold, og dette var formentlig endnu ikke fastslået. Vi vidste endnu ikke, om vestmagterne ville lægge en "forsvarsring" om alle Atlantpagtens deltagere. Taleren havde forstået, at man hidtil ikke havde været tilbøjelig til at gå længere end til eventuelt at forsvare Rhinlinien, og i så fald kom Danmark på den forkerte side af ringen.

Selvom de øvrige magter var villige til at give

garantitilsagn om at hjælpe Danmark, var en god vilje dog ikke tilstrækkelig. Taleren mindede om Tjekoslovakiets skæbne i 1938 og Polens i 1939 samt Spanien under borgerkrigen.

Gustav Pedersen var enig med regeringen i, at man nøje burde undersøge, hvornår det rette tidspunkt ville være til at bekende kulør.

Henvendt til Kraft udtalte Gustav Pedersen, at det ikke så meget var et spørgsmål om, at Danmark hurtigt fik våben. Hvad det kom an på var nok så meget: Hvor vil vore allierede sætte ind med overlegne kræfter og hvor hurtigt? Spørgsmålet var iøvrigt det rent praktiske, hvornår kunne landet "tåle" at tage et standpunkt.

Formanden erindrede om, at han under de skandinaviske forhandlinger i København havde udtalt, at hvis forhandlingerne bristede, ville Danmark nok gå ind i Atlanterhavsunionen, men at vi ville samle alle vore kræfter om at nå en løsning på et nordisk grundlag.

Det, der var sket, var den mest tragiske begivenhed, Bomholt havde oplevet i den tid, han havde været knyttet til rigsdagen. Historien måtte dømme om ansvaret. Men de norske politikere, der havde truffet afgørelsen, var næppe helt klare over, hvilket tryk der derved var lagt på Danmarks 4 millioner.

Der var for tiden tre synspunkter, der i pressen fremhævedes til støtte for Atlantpagten: 1. Atlantpagtens præventive virkning; 2. den reelle hjælp, der skulle kunne påregnes i tilfælde af en katastrofe, og 3. "genopstandelsen", genoprettelsen af Danmark efter at landet eventuelt havde været slagmark eller okkupe-

ret - sidstnævnte synspunkt fandt taleren ikke, man behøvede at beskæftige sig med.

Med hensyn til det første spørgsmål udtalte taleren, at meget tyder på, at Atlantpagten kunne have en præventiv virkning, men det forekom ham, at De forenede Nationer samtidig blev skubbet mere og mere i baggrunden. I tilfælde af en krig ville Danmark blive placeret på en i høj grad udsat post, en "pindsvinestilling", på den nordlige flanke. Man måtte endvidere have i erindring, at Danmark ikke kendte arten og omfanget af det pres, der kunne blive udøvet fra russisk side, og man stod sig derfor ved at indtage en afventende holdning.

Hvad angik det andet spørgsmål, henledte Bomholt opmærksomheden på det, der i sin tid var blevet refereret for nævnet om, hvad Forsvarsministerens betænkning indeholdt vedrørende tidsfaktoren. Danmark kunne kun holde stand nogle timer, og i løbet af så kort tid kunne kun Sverige komme til hjælp. Sverige var nu ude af billedet. Kunne England bringe hjælp? Amerikanerne interesserede sig, efter hvad taleren havde forstået, særlig for at forsvare Sydvestnorge, hvilket ikke var nogen heldig løsning set fra et dansk synspunkt. Danmark kunne kun med Sveriges hjælp forsvare gennemsejlingsfarvandene. Hvorledes skulle man i givet fald evakuere København? Taleren ønskede at understrege, at inden vi gik i forhandlinger om at tiltræde Atlantpagten, måtte vi vide, på hvilke punkter vi ønskede sikkerhed. "Derfor må I give os tid til overvejelser og til at undersøge sagen tilbunds." Danmark skulle helst - i modsætning til Norge - ikke træffe en afgørelse, før der lå en grundfæstet fælles opfattelse i folket bag.

Starcke udtalte, at Danmarks stilling nu var værre end før de skandinaviske forhandlinger. Der var dog ingen anledning til at bebrejde regeringen de skandinaviske forsvarsforhandlingers sammenbrud; skuffelsen var sikkert lige stor i alle politiske partier. Men det var talerens opfattelse, at Norge allerede på et tidligere tidspunkt havde haft sin ganske bestemte opfattelse af situationen, og det havde været ønskeligt, om de andre parter noget tidligere var blevet orienteret om Norges virkelige hensigter.

Det ville efter Starckes opfattelse være forhastet at give sin tilslutning til en pagt, der ikke eksisterede, og om hvilken man ikke vidste, hvilke krav den stillede, eller hvilke rettigheder den gav.

Grønland og Færøerne drog vel Danmark ind i det atlantiske interesseområde, men taleren mente, at U.S.A. har misbrugt Danmark på Grønland, og at Danmark som følge af den ret, vi ubestrideligt har haft til at kræve Grønland evakueret ifølge traktaten om Grønland og den holdning, Danmark desuagtet havde indtaget i spørgsmålet vedrørende traktatens afvikling, måtte have krav på en betydelig goodwill i U.S.A., omend det var tvivlsomt, hvor meget vi fik ud af denne goodwill. Ved at gå ind i Atlanterhavsunionen måtte man gøre sig klart, at man gav afkald på suveræniteten. Man opnåede vel en vis sikkerhed, men pådrog sig også en stor risiko for at blive de Forenede Staters glaci. Hvis Danmark fulgte Norge, kunne det udløse en eksplosiv russisk reaktion.

Danmarks situation var højst ulykkelig. Blev der krig, og var landet isoleret, var der 100 pct sandsynlighed for at blive besat. Blev der krig, og tilhørte vi

Atlantehavsunionen, var der 100 pct sandsynlighed for, at landet blev krigsskueplads. Man måtte derfor sætte sin lid til pagtens præventive virkning.

Taleren ønskede at spørge Statsministeren, om der var mulighed for - og fordel forbundet ved - at Danmark og Norge i fællesskab optog forhandlinger i Washington. De nordiske lande havde haft en betydelig goodwill i verdens øjne, men forsvarsforhandlingernes sammenbrud havde medført en svækkelse af denne goodwill.

Taleren slog til lyd for Dr. Heerfordt's planer om en "overstatslig organisation" for europæiske (d.v.s. den hvide races) lande. Dr. Heerfordt var vel en temmelig verdensfjern person (enkelte medlemmer: Hør !) men hans tanker var rigtige. Taleren ville gerne spørge, om man vidste, hvorledes Sverige ville reagere, hvis Rusland besatte Bornholm som følge af, at Danmark forhandlede om Atlantpagten.

Starcke sluttede med at udtale, at han ønskede at støtte regeringen i dens afventende politik.

Forsvarsministeren udtalte henvendt til Edvard Sørensen og Krafts bemærkninger om, at Danmark snarest burde tiltræde Atlantpagten, at man måtte have to ting for øje, for det første de konsekvenser, det kunne få, når Norge afgav svaret på Sovjetunionens tilbud om ikke-angrebspagt, for det andet, at Kongressen endnu ikke havde klargjort sig, hvilken form for Atlantpagt den ville tiltræde.

Med hensyn til det første punkt bemærkede Forsvarsministeren, at der havde været givet udtryk for forskellige formodninger om, at Norges tiltræden af Atlantpagten ville give anledning til reaktioner fra

russisk side. Man gættede bl.a. på, at der ville blive koncentreret tropper ved den norsk-russiske og den finsk-russiske grænse. Forløbig havde dette, efter alt hvad man vidste, ikke fundet sted, men der stod tropper, som med kort varsel kunne føres frem til grænsen ved Nordnorge, og man regnede med, at den eneste farbare, d.v.s. sneryddede vej, var vejen Sallan-Torneå. Såfremt der førtes russiske tropper ad denne vej, kunne dette medføre konsekvenser, som man ikke kunne forudse; kyndiges vurdering gik ud på, at stemningen i Sverige i så fald kunne slå helt om, hvad der ville betyde, at ikke et eller to men tre nordiske lande ville gå til Washington, hvorved mulighederne blev helt andre end idag. Forsvarsministeren bad nævnets medlemmer tage dette i betragtning.

Med hensyn til det andet punkt bemærkede Forsvarsministeren, at man endnu ikke havde haft mulighed for at tale med Kauffmann, efter at Langes samtaler i Washington havde fundet sted. På Kauffmanns anmodning havde imidlertid Orlogskaptajn Louis-Jensen været til rådighed i Washington under Langes ophold der. Louis-Jensen var nu kommet tilbage og havde erklæret, at det var hans bestemte indtryk, at Acheson havde givet Lange det råd ikke at gå for hurtigt frem.

Statsministeren indskød, at referatet om Acheson's samtaler ikke bekræftede denne oplysning.

Forsvarsministeren var klar over dette og udtalte, at Louis-Jensen's meddelelse måtte stå for, hvad den var.

Henvendt til Kraft udtalte Forsvarsministeren,

at han ikke fandt det hensigtsmæssigt, at forhandle om lister over de våben, der ønskedes, i forsvarskommissionen, hvor et af medlemmerne var kommunist. Han var villig til at forhandle om dette spørgsmål med partiernes ordførere. Iøvrigt var man i gang med at udarbejde sådanne lister, men der var desværre grund til en vis skepsis med hensyn til våbenleverancerne. Han havde på Kauffmann forstået, at man for nærværende kun kunne få geværer og maskingeværer, og der forelå indberetning fra General Førslev om, at våbenleverancerne til de europæiske lande i det hele taget ville blive forholdsvis små.

Hauch betegnede de skandinaviske forhandlingers sammenbrud som en tragedie. Men han havde ikke ganske opgivet håbet om, at den dag kunne komme, da spørgsmålet om det skandinaviske forsvarsforbund kunne tages op påny. Han udtrykte sin tilfredshed med ministrenes åbenhed. Han så heri en tilkendegivelse af, at regeringen alvorligt ville forsøge at holde de i nævnet repræsenterede partier sammen. Han delte ganske den opfattelse, at der herefter for vort land kun var een vej, men partierne måtte have tid til deres overvejelser og til drøftelser indenfor grupperne. Han måtte imidlertid stærkt advare imod, at dette tog uger eller endda måneder, thi den underhåndsforspørgsel, der var stillet til Danmark, måtte besvares.

Hauch advarede imod, at man satte sig hen og håbede på, at noget ville vise sig. Han ville se med sorg, hvis den danske befolkning, hvis sanser overfor det foreliggende problem var så fintmærkende som aldrig før, skulle give udtryk for, at regering og rigsdag i Danmarks

alvorligste stund havde tabt sin handlekraft. Vi skyldte både landet og os selv at prøve at finde frem inden altfor længe til et fælles standpunkt, hvor vi ikke står ene og forladt.

Frode Jakobsen var enig med tidligere talere i, at det var ønskeligt, hvis vi kunne følges med Norge. Der kunne vel overhovedet ikke være tale om et nej. Spørgsmålet kunne kun være, om et ja skulle afgives senere, end taleren og hans meningsfæller ønskede. Han håbede, at det var rigtigt, at der var sagt til Norge, at det ikke hastede med en afgørelse, for Danmark skulle jo ikke træffe en afgørelse hurtigere end Norge. Det ville være sørgeligt, hvis verden også fik det indtryk, at der var splittelse mellem Danmark og Norge. Også Frode Jakobsen ønskede våbenspørgsmålet rejst snarest.

Det havde været taleren en stor glæde at opleve det, der var sket i de seneste dage, nemlig at alle var blevet klare over, at Danmark før eller senere måtte gå ind i forhandlingerne om en Atlantpakt. Han syntes, at det afgørende var, at man kunne handle i enighed. Det betød mere, end om tilslutningen skete et par uger før eller senere. Dog måtte overvejelserne holdes indenfor rimelighedens grænse. Ventetiden burde benyttes til at forberede det danske folk. Han ønskede at spørge, om det ansås for muligt at lade Norge forstå, at Danmark var på vej, og at prøve at opnå, at Norge ventede, til vi var rede.

Statsministeren takkede for de venlige ord, der var rettet til regeringen. Han udtalte, at regeringen i overensstemmelse med traditionen i dansk politik havde bestræbt sig for at føre en udenrigspolitik, der kunne

finde tilslutning hos så stor en del af det danske folk som muligt. For regeringen var det magtpåliggende i de faser, der nu begyndte, med lige så stor åbenhed at gøre alt for at søge enighed om den nye udenrigspolitik, som sikkert blev nødvendig. For regeringen var det afgørende dels at bevare vor goodwill hos vestmagterne, dels at undgå unødvendigt at fremkalde russisk reaktion, medens vore overvejelser stod på.

Til Kraft, der havde spurgt, om der var nogen anden mulighed end tilslutning til Atlantpagten, udtalte Statsministeren, at det var hans personlige overbevisning, at det ville være en ulykke for Danmark, hvis vi mod vor vilje kom i den situation at måtte føre en isoleret politik, men det var spillfægteri uden forudgående undersøgelse af konsekvenserne at erklære sig for Atlantpagten, og dette havde heller ikke Norge gjort. Der måtte tid til drøftelse af den nye situation indenfor regeringen og partierne. Statsministeren håbede, at resultatet ville blive, at man kunne gå ind for Atlantpagten, men et 100 pct's løfte om, at dette blev resultatet, kunne regeringen ikke give ved denne lejlighed.

Henvendt til Frode Jakobsen udtalte Statsministeren, at Norge var i en større tvangssituation. Også Gerhardsen og Lange måtte imidlertid tage hensyn til indenrigspolitiske forhold. Gerhardsen havde så sent som lørdag nat ment, at man burde vente med at tage definitiv stilling. Det var nu tanken, at svaret til Rusland skulle forelægges for Stortinget til vedtagelse, og at der derefter ville blive afgivet en officiel de-

klaration. Danmark var i hvert fald endnu ikke under samme ydre pres, som Norge - omend det snart kunne komme - og det var derfor af indrepolitiske grunde ønskeligt, at vi ikke i højere grad end sket var tog stilling allerede nu. Statsministeren tilføjede, at regeringen søgte en linie, som der kunne blive enighed om mellem alle partierne. Han bad de partier, der havde deres meninger på det rene og ønsker en hurtig afgørelse, tage hensyn til de andre partier, navnlig hvis man pressede på fra amerikansk side.

Formanden foreslog, at mødet sluttede med denne udtalelse af Statsministeren.

Kraft meddelte, at han den følgende dag skulle rejse til Bryssel for at deltage i "Mouvement européen"-kongressen. Han ville være tilbage mandag aften. Han var dog villig til at ændre sine rejseplaner, såfremt der skulle være møde i det udenrigspolitiske navn i mellemtiden.

Statsministeren mente, at man næppe ville holde møde før tidligst næste onsdag.

Edvard Sørensen nævnte, at hans parti gerne ville have oplysning om, hvad der lå bag visse rygter om troppebevægelser i Østtyskland og rekognosceringsflyvninger i Nordnorge.

Forsvarsministeren udtalte, at efter hvad han vidste, forelå der intet om troppeforskydninger eller om rekognosceringsflyvninger over Nordnorge.

Statsministeren tilføjede, at Erlander havde oplyst, at en russisk troppestyrke på 1 division ved Sallan

var ved at blive udvidet til at omfatte 2 divisioner.

Bomholt udtalte, at han gik ud fra, at Statsministeren og Udenrigsministeren kunne udsende en kort meddelelse om, at de i nævnet havde redegjort for den foreliggende situation.

Mødet hævedes kl. 19.00.